

SOSYAL HAREKETLER VE SİYASAL PARTİLER

SOCIAL MOVEMENTS AND POLITICAL PARTIES

Emre ŐAMLI

Ankara Üniversitesi

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü

Doktora Öğrencisi

emre_samli53@hotmail.com

ORCID: 0000-0002-1129-541X

Öz

Doğrudan Demokrasi anlayışının imkânsızlığının anlaşıldığı modern dönemlerde demokrasinin başına eklenen temsili sıfatının anlattığı üzere demokrasi halk yönetimi ilkesini temsilcileri aracılığıyla elde etmektedir. Söz konusu temsilin en açık göstergelerinden olan partiler de bu anlamda önemli bir işlev görmektedirler. Kadro ve kitle partileri şeklinde örgütlenme yoluna giden ilk dönem partileri, özellikle 20.yy'ın son çeyreğinde ivme kazanan ve temeli ekonomiye dayanan 19.yy söylemlerinin dışına çıkararak yatay örgütlenme modeline örnek teşkil eden yeni sosyal hareketler ile birlikte farklı modeller almaya başlamışlardır. Söz konusu temsil ilişkisi üzerine inceleme yapılmak üzere kaleme alınan bu makale Sanayi Devrimi ve Fransız Devrimi ile başlatılan toplumsal hareketler ve siyasi partiler arasındaki ilişkiyi irdeleyen bir tartışma yürütmektedir. Bu çerçevede izlenecek olan yöntem siyasi partiler literatürünün incelenmesi olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Hareketler, Siyasi Partiler, temsili demokrasi, Sanayi Devrimi, Fransız Devrimi

Abstract

Once it was understood that direct democracy was impossible, democracy became "representative". And from now on, democracy is fulfilled its task by means of representatives. Due to this reason, the parties that are the most clear indicator of the representation play important roles. However, the social movements that create idea to mobilize 'horizontally' have become significant because they could easily adopt to the discourses of 20th century that is totally different from 19th century, in which main rhetoric was on economy. As a result of this situation since the domination of parttes was shattered, different models than cadre party and mass party have been emerged especially in the last period of 20th century. This article examines the "relation of representation" and discusses whether there are relations between the social movement (as literature clarifies that the movements were result of Industrial and French Revolutions) and political parties. For this purpose, the method of the paper is to analyze the literature of political parties.

Keywords: Social Movements, Political Parties, representative democracy, Industrial Revolution, French Revolution

1. GİRİŐ

“Siyasal Parti ve Sosyal Hareket literatürleri arasında ilişkisellikten bahsedilebilir mi?” şeklinde formüle edilmiş olan soruya cevap vermek gerekiyorsa başlangıç olarak Goldstone’dan Őu alıntıyı yapmak çok da yanlış olmasa gerek (Goldstone, 2003: 1): “Kurumsallaşmamış siyaset sosyal hareketlerle kurumsallaşmış siyaset partilerle ifade edilir.” Diğer bir ifadeyle söz konusu makale sosyal hareketlerin siyasal partilerle kurduğu ilişkiler üzerine değerdendirmeler yapacaktır. Fakat tartışmanın bu boyutuna geçmezden evvel sosyal hareket derken neyi anlamamız gerektiği ile ilgili bir açıklama yapmanın konunun bütünlüğu açısından önemli olacağı düşünölmektedir.

Tarihte farklı coğrafyalarda ortaya çıkan toplumsal çatışma ve talepler, ulus-devletlerin şekillendiği 19. yüzyıldan itibaren toplumsal hareketler olarak ifade edilmeye başlanmıştır. Bu bağlamda modern toplumsal hareketlerin gelişim sürecinde 19. yüzyılın ikinci yarısı başlangıç olarak kabul edilmektedir.¹ Dolayısıyla, düşünürlerin de üzerinde hem fikir olduğu üzere 19. yüzyılda çok önemli bir değişim meydana gelmiş ve geleneksel olarak cemaat grupları tarafından gerçekleştirilen savunmacı eylemlerden organize, öz bilincine sahip, daha kalıcı hareketlere ve yeni haklar ile fırsat arayışlarında olan eylemlere doğru bir dönüşüm yaşanmıştır (Demiroğlu, 2014).² Diğer bir ifadeyle, toplumsal hareketlerin tarihselliğini anlamak için düşünürler, modernitenin (toplumun evrilmesi ve inşası) başlangıcına bakmak gerektiğini düşünmektedirler zira toplumsal hareketler yapıları gereği topluluklar arasında olmayan toplum ile devlet erki arasında sürtüşmenin sonucu olarak ortaya çıkan hareketlerdir.

Kimisine göre yıkıcı yaratıcılık olan kimisine göre ilerleme anlamına gelen modernleşme Alman sosyolog Ferdinand Tönnies’in tanımlamasıyla topluluktan (Gemeinschaft) topluma (Gesellschaft) geçiş sürecini ifade eder. Bir başka deyişle, tebaa olan halkın yurttaş konumuna gelmesiyle siyasal aktivizmin önündeki engellerin kalkmasını ifade eder. Bu süreci terimlerle ifade etmek gerekirse Endüstri Devrimi’nin yarattığı işçi sınıfının³ Fransız Devrimi ile birlikte yurttaş konumuna gelmesi ile merkezi devletin (ulus-devlet) yaptıkları/yapmadıklarına karşı sesini yükseltmesine verilen addır.⁴

Söz konusu geçiş sürecine dair farklı yaklaşımların olduğu düşünöldüğünde, siyasal parti literatürüne geçmeden evvel bu dönem sosyoloji kuramlarının ‘toplum’ anlayışları ile ‘toplumsal hareket’ anlayışları arasında ne tür farklılıklar olduğuna dair bir tartışma yapmanın konunun bütünlüğu açısından aydınlatıcı olduğunu düşünmekteyim.

¹ Modern toplumsal hareketler ifadesi önemli zira E.P. Thompson’ın bahsettiği ‘yiycek ayaklanmaları’ toplumsal hareket olarak kabul edilmekle birlikte söz konusu makalenin konusu olmayacaktır (Thompson, 1971). Bu dışlanma onun önemsizliği ile ilgili olmadığı gibi başlangıç itibariyle referans alınması gereken bir olaydır. Sadece söz konusu ‘hareket’ talebin tekilliğinin evrenselleşememe durumundan hareketle makalenin dışında tutulmaktadır. Ama buna rağmen Thompson’ın toplumsal hareket tarihçilerinin çoğunun indirgemecilik yapmak gibi bir kolayca kaçma yöntemini seçtiği eleştirisine katıldığımı belirtmek isterim. Belki de bu bağlamda Thompson’ın ‘yiycek ayaklanmaları’ tezini toplumsal talep ve/ya çatışma olarak değerdendirmek daha uygun olacaktır.

² Bu noktada Charles Tilly’nin kitabında geçen Őu cümle yol gösterici olsa gerek (Tilly, 2004: 3): “Halk ayaklanmalarının tarihi binlerce yıl öncesine götürölebilse de farklı çıkar gruplarını içeren kapsayıcı bir hareketin oluşumu üç yüzyıldan önce hiçbir yerde görölmemekteydi”.

³ Genel literatür işçi sınıfının Endüstri Devrimi ile oluştuğunu söylese de nüvenin Haçlı Seferleri sonunda tarımın gelirdeki artışı neticesinde, önceden yarıcı veya aşar uygulamasına giden toprak sahiplerinin topraklardan doğrudan yararlanmak istemesi ile atıldıği bilinmektedir (Moore, 1989). Diğer bir ifadeyle, önceleri yarıcılık veya aşar gibi, daha az gelir getiren usuller kullanılmaktayken, toprak sahibi bu toprakları işçi tutup bizzat kendi hesabına ekip biçmeye karar verdi. Bu uygulama sonucunda da tarım sektöründe büyük bir işsiz kitlesi doğdu ve kesimi tek çareyi yeni doğmakta olan şehirlere gitmekte buldu.

⁴ Francis Fukuyama bu süreci Őu şekilde ifade eder: 1800’lü yıllarda meydana gelen inanılmaz ekonomik gelişim toplum üzerinde de etkili oldu. Sanayileşme ve ekonomik gelişim ile ortaya yeni gruplar (işçi) çıktı. Şehirlerde daha mobilize olan bu gruplar yeni sosyal ilişki ağlarının artmasıyla da politik kurumlarda değişimin önünü açtı (Fukuyama, 2014).

2. TOPLUM VE TOPLUMSAL HAREKETLER ARASINDAKİ BAĞLANTI

Yukarıda da ifade edildiği gibi modernleşme ister yıkıcı yaratıcılık olarak ister ilerleme olarak açıklansın, son kertede topluluktan topluma bir geçiş olduğu kaçınılmazdır. İşte bu geçiş sürecinin tanımlanması konusunda birbirlerinden farklı görüşleri ifade eden düşünürler, bu farklı ifade edişleri dolayısıyla toplumsallık anlayışlarıyla toplumsal hareketler arasında bir bağ kurarlar. Başka bir şekilde ifade etmek gerekirse, Aydınlanma Çağı ile başlayan ve Fransız ve Sanayi Devrimleri ile içine girilen kaotik ortamda ‘düzen’ bir zorunluluk haline gelmiş ve teorisyenler ‘düzenin’ nasıl sağlanacağı ile ilgili düşüncelerini paylaşmaya başlamışlardır (Eder, 2015: 31).

Bu düzenin inşası sürecinde düşünürler çeşitli fikirler ortaya atmış olsalar da genel kabul görmüş řu tanımları yapmadan toplum ve toplumsal hareketler arasındaki dönemsel farklılıklar/benzerliklere geçmenin makalenin bütünlüğünü sağlamak açısından eksik kalacağını düşünüyorum. Her ne kadar toplumsal hareketler birbirlerinden farklı tanımlar alsalar da Herbert Blumer toplumsal hareketlerin içeriklerinden bağımsız olarak 4 fazda incelenmesi gerektiğini ifade eder ve bunları toplumsal hareketlerin ömürleri olarak belirtir: toplumsal fermentasyon, kamu coşkusu, biçimlenme ve kurumsallaşma (della Porta ve Diani, 2006: 150). Birçok toplumsal hareket uzmanı buna benzer açılımlar yapmakla birlikte sonuç itibariyle řu sonuca ulaşılmıştır: Toplumsal hareketler Doğuş, Bütünleşme, Bürokratikleşme ve Düşüş süreçlerinden oluşur.⁵

Genel bir bilgiden sonra 19.yüzyıl ve erken 20.yüzyıl sosyoloji kuramlarına geçmek gerekirse ilkin karşımıza Karl Marx çıkmaktadır. Düşünür bu süreçte modern toplumun oluşumunu açıklarken Sanayi Devrimi ve Fransız Devrimi ile birlikte kendi pozisyonunun farkına varan işçi sınıfı⁶ iktidarı elinde bulundurmakla ve insanların taleplerini göz ardı etmekle suçladığı burjuva sınıfıyla girdiği mücadelenin sonucunda arzulan düzeni getirecektir.⁷ Bütün insanlık tarihinin sınıf çatışmaların üzerine kurulu olduğunu söyleyen ve tarihin bu çatışmalar üzerine ilerlediğini ifade eden Marx, modernleşmede etkin rol oynayacak sınıfın da işçi olduğunu belirtir. Ve bu süreç modernleşmenin geri dönülemezliğini ifade ettiği gibi toplumsal hareketler için de bir yol göstericidir.

Emile Durkheim ise bu süreçte toplumları ortaya çıkaranın toplumsal duygudaşlık olduğunu söyleyerek dayanışma ve akabinde artan işbölümünün oluşturduğu kolektif kimlik sayesinde insanların yaşadıkları topluma aidiyet ve birlik duygusuyla bağlı olacağını ifade etmiştir.⁸ İşbölümünün modern toplumla birlikte daha da artacağını ifade eden Durkheim, bu sayede insanların birbirlerine olan bağlılığının da artacağını ve toplumun bir bütün olacağını belirtmiştir. ‘Coşkun kolektif’ adını verdiği fenomenin insanları birlikte hareket etmeye yönlendirdiğini gözlemlemiş olan Durkheim, toplumun oluşma evresindeki bu duygusal enerjiye vurgu yapar (Eder, 2015). Dolayısıyla ifade etmek gerekir ki Durkheim sosyolojiye toplumsal istikrar ve uzlaşmayı sağlama görevini vermiştir (Erdem T., 2016: 88).

Zamanının diğer düşünürleri gibi Max Weber de toplumsal değişmenin doğasını ve nedenlerini anlamaya çalışmış ve devrimlerden sonra hızla sanayileşen ve modernleşen dünyada küçük örgütlerin yetersiz kaldığını ve oluşan bu kaotik ortamın çözümünün de rasyonellik

⁵ Yalnız buradaki ‘düşüş’ evresine her zaman negatif anlam yüklemek gerekir zira başarılı olan bir toplumsal hareket amacına ulaştığı için düşüş evresine girmiş olabilir veya da toplum içine entegre olmayı başarmış bir hareket de bu kategoride değerlendirilebilir (Christiansen, 2009).

⁶ Kendinde sınıftan (klasse an sich) kendi için sınıfa (klasse für sich) geçiş yapan yani bilinç düzeyine erişen işçi sınıfı.

⁷ Marx için burada çatışmanın kendisi önem arz ediyor zira sürecin sonunda işçi sınıfı diye bir sınıf da kalmayacak.

⁸ Dayanışma işbölümünün öncülüdür zira Durkheim ‘mekanik dayanışma’ ve ‘organik dayanışma’ şeklinde iki dayanışmadan bahseder. İlki geleneksel toplumlara özgü ve düşük işbölümü gerektiren dolayısıyla insanların birbirlerine bağlılığının az olduğu dayanışmayı ifade ederken, organik dayanışma modern toplumun gerekliliğidir ve işbölümü çok üst düzeydedir (Erdem T. , 2016: 94).

esasına göre işleyen bürokrasi olduğunu iddia etmiştir. Rasyonalite kavramı burada önem arz etmektedir zira Weber geleneksel toplum ile modern toplumu kıyaslarken geleneksel toplumun din ve törelerle idare edilen bunun aksine modern toplumu kullanılan araçların ussallaşması olarak tanımlamaktadır. Bu anlamda literatüre kattığı ‘ideal tip’ tanımı da onun rasyonaliteye verdiği önemi göstermektedir (Giddens, 2012: 52-53). Diğer bir deyişle, Weber toplumların oluşum sürecinde bürokrasinin önemine vurgu yaparak kurumsallaşmanın gerekliliğini savunur ve modern devletin kurumsallaşma olduğunu ifade eder (Giddens, 2012: 54).

Söz konusu üç kuramın oluşturduğu modern devlet (veya da toplum) devamında gelen toplumsal hareketlerin de habercisi olmuş ve bu farklı yaklaşımlardan da anlaşılabilceği üzere toplumsal hareketler farklı açıklamalarla kendine literatürde yer bulmuştur. Örneğin, Karl Marx devlet içerisinde oluşacak herhangi bir sorunda veya da halkın (sosyal olarak dışlanmış grup) taleplerinin karşılık bulamaması durumunda bilinç düzeyine erişmiş işçinin hareketleri organize edeceğini ve böylece kapitalizm ile anti-kapital bir dünya için mücadele edeceğini ifade eder. Max Weber’e göre ise kurumsal iktidar sayesinde karar alma yapılarıyla girilecek mücadele sonucunda karar alma süreçlerinin dışında bırakılmış gruplar temsil edilmiş olacaktır (Cisar, 2015: 50-51). Bunlara ek olarak, Karl Polanyi toplumsal hareketleri düzensiz bir biçimde genişleyen kapitalizme karşı düzenleyici/reformist hareketler olarak değerlendirirken bunun yolunun tam bir uzlaşma zemini bulmak olduğunu (korporatizm) ifade eder. Alexis Tocqueville ise toplumsal hareketlerin amacının çoğulcu ilkelerle hareket eden (etmesi gereken) demokrasiyi tiranlığa karşı korumak olduğunu ve burada temel görevin de geniş katılımcı sosyal çıkar gruplarında (sivil toplum) olması gerektiğini belirtmiştir (Cisar, 2015: 59-60).

İsmi zikredilen düşünürlerden ayrı olmakla birlikte sosyal hareketler üzerine fikir beyan eden başka isimler de mevcuttur. Bunlardan ilki Emile Durkheim’dir. Toplumsal yaşamın genel ilkelere dayalı olduğunu ve bu ilkelerin sonucu olarak da toplumun homojen olduğunu vurgulayan Durkheim, toplumun bu homojenlik içerisinde derin bir bağ ve basit bir paylaşım ile birbirine bağlı olduğunu belirtir. Bu paylaşımın ekonomik çeşitlenme anlamına gelmeyen daha çok “toplum içinde yaşayan insanların dayanışması” amacını taşıyan bir olgu olduğunu ifade eden Durkheim, kolektiviteye olan bağlılığını bu şekilde açıklar: “Uygarlığı yaratan, sürdüren ve bireylere geçiren toplumdur.” Başka bir ifadeyle, düşünür, bireyin doğrudan doğruya topluma bağlılığını ifade ederken bir nevi bireyin kolektif iradeye karşın kendi aklını ya da vicdanını ileri sürerek hareket etme hakkına da karşı çıkar (Burns, 1984: 272-274). Dolayısıyla, toplum içerisinde herhangi bir çatlak sese tahammül edemeyen Durkheim, bu hareketleri ‘anomali’ olarak nitelendirdiği insanların toplanması olarak değerlendirerek toplumsal hareketlere pejoratif bir anlam katar.

Aynı dönem düşünürlerinden bir diğeri olan Gustave Le Bon da tıpkı Durkheim gibi toplumsal hareketlere pejoratif anlamlar yükler. Onun için kitleler kendisini oluşturan insanlardan kesinlikle farklı özellikler taşıyan gruplardır. Söz konusu farklılığın insanların bireysel tutumlarının ötesinde bir durum olduğunu ve hatta kalabalık içinde barındırdığı bireylerin davranışlarından daha aşağı özellikler gösterdiğini söyleyen Le Bon için kitle tamamıyla ‘irrasyonel’ bir oluşumdur. ‘İrrasyonel’ olmalarının etkisiyle kitleler ‘ahlaki’ değerlere sahip olmaktan çok uzaktırlar (Bon, 2009: 67). Ayrıca Le Bon’un değerlendirmesine göre kitleler bir uygarlık çökmeye başlayınca onun çöküşünü tamamlamaya yarayan yani iş sadece yıkmaya gelince güçlü olan oluşumlardır (Bon, 2009: 19)⁹.

⁹ Son olarak, farklı açıklamaların kaynaklarının ismi geçen düşünürlerin yaşadıkları deneyimlerden kaynaklandığını düşünmekteyim. Diğer bir ifadeyle, Giddens’in “İlk sosyologlar içinde yaşadıkları değişen toplumları anlamlı kulma çabalarında birleşiyordu.” cümlesinden hareketle (Giddens, 2012: 55), Marx’ın çözümlerinde kendi fikir çatışmalarının etkisi olduğu gibi ömrünün önemli bir bölümünü Londra’da geçirmesinin ve Çartist Hareket ile temas kurmasının da etkisi olduğunu düşünmekteyim. Marx’ın ekonomik analizlerini taktir etmesine karşın kuramını kurumlar üzerine inşa eden Weber’in Almanya’da doğmuş olmasının ve Fukuyama’nın kitabında ifade ettiği şekliyle devlet oluşum sürecinde önemli olarak gördüğü bürokrasi tanımını Almanya’nın disiplinli, yetenekli ve otonom bürokrasisinden ilham alması etkilemiştir (Fukuyama, 2014). Polanyi’nin Büyük Buhran döneminde yaşamasının

Kurumsallaşmamış siyasetten kurumsallaşmış siyasete geçerken dikkat çekilmesi gereken önemli bir nokta bulunmaktadır. Bu durum özellikle 20.yüzyılın ikinci yarısı itibariyle parti literatürünün de çeşitlenmesi ile hareketler ile partiler arasındaki ilişkinin varlığı da değişmektedir. Bu anlamda ilkin 19.yüzyıldaki kitle ve kadro partileri üzerine yapılacak olan tartışma devamında 20.yüzyıldaki tartışmalara yerini bırakacaktır. Son olarak da 21.yüzyılda meydana gelen değişmelerle birlikte partiler literatüründeki farklılaşma gözler önüne serilecektir.

3. SOSYAL HAREKETLER VE SİYASAL PARTİLER ARASINDAKİ İLİŞKİLER

Sosyal hareketler ve siyasal partiler denildiği zaman akla ilk başta 1832 Reform Yasası ile birlikte oy hakkı kazanmış işçi sınıfının organize edilmesi gelmektedir. Diğer bir ifadeyle, kitle toplumu olarak nitelendirilmiş olan 19.yüzyılın en önemli meselesi, kitlenin oluşturduğu kaostan engellenmesiydi. Bu anlamda üretilen zm de organizasyonların oluşturulmasıydı. Dolayısıyla toplumsal hareketler Le Bon'un ifade ettiği gibi yıkıcı etkileri olan histerik patlamalar değil Charles Tilly'nin bahsettiği gibi siyasal olarak dışlanmış kesimin varlıklarını ispat etmek ve seslerini duyurmak için giriştikleri kolektif eylemlerdir (Tilly, 2003: 246). Başka bir deyişle, kampanya, birikim (repertuar) ve WUNC (Makul olma, Birlik, Sayı ve Bağlılık) gibi üç temel bileşene sahip olan sosyal hareketler oy kullanan insan sayısında, seçim kampanyalarında, parlamentonun etkinliğinde, kanun tasarılarında artış ve kurumsallaşma olarak tanımlanabilecek 19.yüzyıl (ikinci yarısı demek daha doğru olacaktır) süresince politik kimlik ile eklemlenen bu bileşenler sayesinde kurumsal bir kimliğe kavuşmuşlardır (Tilly, 2004).

Demokrasi ile toplumsal hareketler arasındaki ilişkinin doğru-orantılı olduğunu söyleyen Tilly, ulusal kimlik kazanan parlamentoların toplumsal hareketlerin gelişiminde büyük bir etki yarattığından bahseder. Tilly'nin bu açıklaması, Goldstone'un belirttiği, devletlerin toplumsal hareketlere karşı aldıkları pozisyonlar dolayısıyla toplumsal hareketlerin gelişimine ve kurumsallaşmasına etki ettikleri özümlenmesi ile paralellik taşımaktadır (Goldstone, 2003: 20-24). Sadece Goldstone değil daha çeşitli düşünürler de devletin toplumsal hareketlere karşı aldığı konumdan bahsetmektedir. Söz gelimi Michael Mann işçi hareketlerinin (Chartist Hareket) oluşumunu incelediği kitabında Britanya dışındaki devletlerde de işçi hareketlerinin ortaya çıkmasına rağmen farklı sonuçlar doğmasına sebep olan meseleyi araştırırken devletlerin işçi hareketlerine karşı takındıkları farklı pozisyonları göstermiştir (Mann, 1993: 635-678). Bu noktada dört farklı yaklaşımdan bahseden Mann, Rusya için geçerli olan yaklaşımın otokratik militarizm, ABD'de görülenin kapitalist – liberal militarizm, Fransa ve Britanya için geçerli olanın ise liberal-reformist katılım olduğunu söyler. Bunların yanında Almanya'nın tercihinin yarı otoriter katılım olduğunu ifade eden Mann, bütün bu farklı yaklaşımların sonucunda ABD'de işçi sınıfının zayıflığının (ve dolayısıyla sosyalizmin zayıflığı), Rusya'da ise devrimin meydana gelmiş olduğunu ifade eder.

Fakat bunlardan hiçbiri siyasal parti-sosyal hareket ilişkisinin inceleneceği bu makale için Britanya'daki gelişmelerden daha önemli değildir. Zira Britanya uyguladığı liberal-reformist politikalar sayesinde çeşitli haklar kazanan işçi sınıfının partileşmesinin önünü aımiştır (Mann, 1993: 683).¹⁰ Bu durumu net bir ifadeyle makalesinde yazan Goldstone Pereira'a atıfla söylediği

yanında Tocqueville'in zmlenmelerini de ABD sisteminin etkisinde kaleme aldığı düşünülebilir. Toplumsal hareketlere olumlayıcı yaklaşımı kabul etmeyen Durkheim ve Le Bon'un ise Paris Komünü deneyimini yaşadığını belirtmekte fayda vardır ki bilindiği üzere o dönemde binlerce insan hayatını kaybetmiştir (Erdem T, 2016: 88).

¹⁰ Burada řu tarihsel gerçeği de ifade etmek gerekmektedir ki Britanya tarihin başından beri toplumsal hareketlere karşı hoşgörülü değildi. E.P Thompson'm makalesinde belirttiği üzere Britanya 18.yüzyılda ayaklanmalara ve tepkilere meyyidesinde çok sertti (Thompson, 1971: 130): "Oxford şehri ve onun her kesimden sakini için her türden sonuçlar doğurmaya gebe, mülkiyete karşı haklı gösterilemeyecek vahşi bir saldırı olarak görmektedir ve Dk Hazretleri, Belediye Başkanı ve Magistrilerin suularını derhal yakalamıp, kapatılmak suretiyle bastırılmak üzere cezalandırılması"

“Eğer demokratik reformlar yapılırsa, çatışmalar kurumsallaşmak zorunda kalacak ve kurumlar aracılığı ile taleplerini iletmeye başlayan bütün gruplar diğer eylem biçimlerinin gereksizliğini anlayacaklardır.” sözüyle devletlerin hareketlere karşı aldıkları tutumun önemini vurgulamıştır (Goldstone, 2003: 2). Yani yurttaşlık haklarını kazanan ve bu hakların hiçbir şekilde elinden alınmayacağını bilen gruplar eylem yöntemlerini değiştirmişlerdir.¹¹

Max Weber için ulusal kaynak bölüşümünün aracı kurumu, Maurice Duverger’e göre parlamento dıřı¹² olarak adlandırılan partilerin oluşum sürecine baktığımızda 1832 yılında işçi sınıfına oy hakkının verilmesi öne çıkmaktadır. Bu sınıfın organizasyonu sonucu oluşan kitle partilerinin karşısında toprak sahipleri ve oligarkların 1867 yılında köylüye de oy hakkının verilmesi ile ilgili olan yasa tasarısını kabul ettirmesiyle oluşan kadro partilerini görmekteyiz.

Kitle partilerinin oluşumunu “İşçiyi paradan uzaklaştıran kapitalizm onun emek-yoğun sektörlerde çalışmasını ve kolektif bir yapı oluşturmasını sağlar. Bu yapı sayesinde sendikalara üye olmaya başlayan işçiler kolektif eylemlerde başrolü oynar. Ve sonunda da birliktelik anlamına gelen sosyalist partiler oluşur.” (Mann, 1993) şeklinde ekonomik temellerle anlatan Karl Marx’ın da dediği gibi büyüyen işçi sınıfının temsilinin bir zorunluluk haline geldiği bu yüzyılda parti temsiliyet ile eşdeğer bir hal almışken bu durum kadro partilerinin oluşum sürecinde biraz daha farklıdır.¹³

Nüfusun en büyük kesimini oluşturmasına karşın köylülere ilişkin çok az çalışma olduğunu ifade eden Mann (1993: 692),bugüne dek tarımsal siyasete ilişkin genel bir kuramın olmamasını üç nedene bağlamaktadır. Bunlar tarımsal nüfusun düşeceği ya da köylülerin sınıfsal örgütlenmede yetersiz kalacağı inanışı, çiftçileri muhafazakâr ve geçmişe mahkûm olarak gören tarımsal sınıf karşıtı eğilimin Batı düşüncesine hâkim olması ve tarımsal politikaların çok çeşitlilik göstermesidir (Mann, 1993: 692-693).¹⁴

1832 yılında güçlenmeye başlayan burjuva sınıfının organize ettiği işçi sınıfına karşın toprak sahiplerinin ve toprak oligarşisinin öncülük ettiği köylülerin yani yerel eşrafin toplamından oluşan kadro partileri kitle partilerinin dikey hiyerarşisinin (örgütsel hiyerarşi) yerine daha âdemi merkezi oluşumlara sahiplerdir. Diğer bir ifadeyle, kadro partilerinin hiyerarşik düzeni daha çok gruplar arasında diyebileceğimiz bir sınıfsal hiyerarşiye dayanmaktadır fakat kitle partilerinde temsilciler tabandan gelmekte ve bu çerçevede tabanın istekleri her daim öncelikli olmaktadır (veya da öyle olması istenmektedir). Bu anlamda değerlendirildiğinde ikili arasında bir diğer fark daha ortaya çıkmakta ve kitle partileri tüm ülkeyi kaplayan, küçük yerleşim birimlerinden merkeze kadar, geniş ve hiyerarşik bir yapıya

¹¹ Bu anlamda her ne kadar ilk siyasi parti ABD’de görülmüş olsa da o siyasi partilerin ortaya çıkmasının/çıkabilmesinin temelinde Rönesans ile başlayıp Fransız Devrimi ile tavan yapan egemenliğin kullanım biçimindeki değişiklikler yani monarşilerin yıkılıp halk egemenliğinin savunulduğu akımlar vardır. Bunun içindir ki bu tip oluşumların öncülüğünü Avrupa veya geniş anlamda Batı yapmıştır.

¹² Zira Duverger’in sistematığına göre meşrutî monarşi dönemlerinde parlamento içindeki grupların belli konularda yaptıkları işbirlikleri de parti olarak görülmekte ve Torry ve Whig partilerinin oluşumu bu yolla açıklanmaktadır. Parlamento dışı partiler diye tanımladığı partilerin ise parlamentoda temsil imkanı bulunmayan sınıfların taleplerinin bir sonucu olarak ortaya çıktığını ve bu anlamda bilinen ilk partinin de güçlenen işçi sınıfının siyasi temsil hakkı dahil diğer haklarını savunan İngiliz İşçi Partisi olduğunu söylemektedir (Erdem . , 2012: 246-247).

¹³ Toplumsal hareketlerin partileşmesi noktasında ele alınan kitle partisi oluşum süreci ile alakalı Marx’ın haricinde düşünen ve yazan siyaset bilimciler de vardır ki bunlardan biri de Herbert Kitschelt’tir. Söz konusu siyaset bilimci ‘Hareket Partileri’ isimli çalışmasında toplumsal hareketlerin partileşme sürecini incelerken gerekçe olarak şunları sıralamıştır (Kitschelt, 2006: 281-282): Toplumı kapsayan düşünceler, destek konusunda yanlış bilgilendirilme, siyaset önündeki engellerin az olması ve toplumda göz ardı edilen çıkarların varlığı (sosyal ayrımlar). Bu minvalde, 19.yüzyıl sonu 20.yüzyıl başında oluşan İngiliz İşçi Partisi’nin oluşum sürecinde “temsilde eksik kalan” sınıfın (4.gerekçe) yani işçilerin göz önüne alınmış olması da söz konusu argümanı destekler niteliktedir.

¹⁴ Bu anlamda özdeşlik kurmak ne kadar doğru olur emin olmamakla birlikte 19.yüzyıl kadro partilerini Venezuela ve (partiye sahip olmasa da) Suudi Arabistan gibi halkının vergisine ihtiyacı olmayan ‘ranti’ devletlerinin yapısıyla bir görmekteyim.

sahip olmalarına karşın, kadro partileri, genel olarak, başarı adına bir araya gelerek çalışan komiteler olarak ifade edilir.

Bununla birlikte kadro ve kitle partilerinin organizasyon yapısında da farklılıklar olduğu belirtilmelidir. Kadro partileri az miktarda, varlıklı ve saygın bir zümrenin kuruculuk ettiği bir modele sahip olmasına karşın, kitle partilerinde seçmenlere bağlılık üst düzeydedir. Bu anlamda fazla miktarda yandaş toplamak organizasyon oluşumu için oldukça elzemdir. Bunun yanında kadro partileri üye sayılarından çok, etkili ve bilinen kişileri bünyelerinde toplayarak seçim dönemlerinde etkinliklerini artırıyor olmalarına karşın, kitle partileri seçim dönemleri dışında da etkin olan parti tipi olarak öne çıkmaktadır.

Dolayısıyla 19.yüzyılda oluşmaya başlayan ve 20.yüzyılın başlarında ortaya çıkan kitle ve kadro partileri genel tanımında açıklanabilen sosyalist ve muhafazakâr-liberal partilerin başlangıçları itibariyle temsil ettikleri sosyal hareketlerle arasındaki ilişkinin ekonomik ve sosyolojik temellere dayandığını söylemek çok da yanlış olmasa gerek. Zira sosyalist-işçi partilerinin hiyerarşisinin en altında bulunan işçi sınıf hareketiyle oluşturduğu bağ partinin sendikalar aracılığıyla finansmanı üzerine kurulduğu için daha ekonomik temelli olmasına karşın, ekonomik gücü kendinden menkul olan toprak ağalarının ve oligarkların tek derdinin temsil ettiği köylünün finansmanı olmadığı bu ilişkinin daha kültürel temellerinin olduğu açıktır. Diğer bir ifadeyle, aيداتlara olan ihtiyaç da söz konusu iki parti tipini ayıran bir diğer özelliktir. Kadro partilerinde organizasyonun devamı için elit zümrenin ekonomik durumu yeterli iken, kitle partilerinde üyelere toplanan aيداتlar partinin işleyişinin merkezinde yer almaktadır.

Fakat bu parti-hareket arasındaki keskin ilişki 20.yüzyılın son dönemine gelindiğinde kitle partilerinin aristokratlaşması ve kadro partilerinin de demokratlaşması gibi bir süreç girerek partilerin yapılarının dolayısıyla hem tabanlarıyla (üleriyle) hem de sosyal hareketlerle kurdukları ilişkinin farklılaşmasına sebep vermiştir. Bu farklılık da çeşitli parti tezlerinin ortaya atılmasına yol açmıştır. Buradaki değişimi partilerin birbirlerine yaklaşması olarak da değerlendiren düşünürler, bu dönemden sonra partileri sadece iki kategoriye ayırmanın eksikliğinden bahsederek daha çeşitli parti tipleri ve parti ilişkileri açıklamaya başlamış ve bu anlamda partileri de başka kriterler ölçüsünde kategorileştirmişlerdir.

3.1. 20.Yüzyılda Partiler

Bu anlamda bir çıkışta bulunan Giovanni Sartori, Maurice Duverger'in klasik parti tiplerinin yanlış olmamakla birlikte eksik kaldığını anlatmaya çalışmış ve parti incelemesini tarihsel ve fonksiyonel temeller üzerinde geliştirmiştir (Sartori, 2005: 8). Bu noktada ilkin parti oluşum süreçlerini 19.yüzyılın a) toplumların karmaşıklaşması ve iş bölümü ihtiyacı b) oy verme hakkının gelmesi ile yöneten-yönetilen ilişkisinin kurumsallaşması ve c) yönetilenin kendini ifade etmek için kanallar arayışı ile açıklayan Sartori kitle partisi diye bir gerçeğin olduğunu ama klasik söylemin ifade ettiği gibi sadece işçi partilerinin kitle partisi olarak tanımlanmasının yanlış olacağını zira kadro partilerinin de pekâlâ kitle partisi olabileceğini dile getirir (Sartori, 2005: 10-13). Buna ek olarak kitle partilerinin bazı düşünürlerin söylediği gibi sadece kantitatif yöntemlerle hesaplanamayacağını da ifade eden Sartori partilerin bu şekilde klasik tanımlardan sıyrılması ve onun yerine daha fonksiyonel olarak analize tabi tutulması gerektiğine inandığını sözlerine eklemiştir. Fonksiyonel manada "katılım, seçim propagandası, entegrasyon, birleştirme, çatışma çözümü, takviye, politika geliştirme ve ifade"nin öneminden bahseden Sartori bu 8 fonksiyon arasında katılım, seçim propagandası ve ifadenin ikame edilemez özellikler olduğunu ve eğer daha da derine inilirse önceliğin 'ifade' olması gerektiğini söylemiştir (Sartori, 2005: 28). Bu noktada tarihteki partileri seçimlik kitle partileri, yasaya dair kitle partileri ve aparat partileri olarak adlandırılan Sartori klasik söylemin dışına çıktığını bize göstermiştir. Yeni dönemde parti tipolojisi çıkarmanın sistemsel olması gerektiğine kanaat getiren Sartori bu noktada kapsayıcı parti sistemi

(Integrative party systems), küme parti sistemi (Aggregative party systems) ve bölücü parti sistemi (Divisive party systems) şeklinde kategorikleştirdiği sistemlerin her birinin gereklerinin farklılığına temas eder (Sartori, 2005: 31). Ayrıca düşünür söz konusu farklılıkların parti oluşumuna etki ettiğini söyler. Bu noktada kapsayıcı parti sistemlerinin iki-partili olduğuna işaret eden Sartori, ılımlı çoğulcu olarak nitelendirdiği küme parti sistemlerinin yanında kutuplaşmış çoğulculuk diye tanımladığı bölücü parti sistemlerinin de olduğunu ifade eder. Küme parti ve bölücü parti sistemlerinde ikiden fazla parti olmasına rağmen aralarındaki en önemli farkın partiler arasındaki rekabetin ‘uzlaşma’ düzeyi olduğunu da ekler (Sartori, 2005: 31-32).

Dolayısıyla Sartori siyasi partilerle toplumsal hareketler arasındaki ilişkinin anlaşılabilmesi için öncelikle bölgede işlerlik kazanan parti sistemine bakılması gerektiğini söyler. Bunun yanında partilerin fonksiyonlarından hangilerini ve ne ölçüde yerine getirebildiğinin incelenmesi gerektiğinden bahseden Sartori, klasik söylemin “*Kitle partileri seçmenlerinin temsili için var, kadro partilerinde ideolojik bağlar daha gevşek*” gibi bir tanımın çok dar olduğunu ifade eder.

Sartori gibi partileri işlevsel bir değerlendirme üzerinden açıklayan Gunther ve Diamond yazılarına řu cümle ile başlıyorlar (Gunther ve Diamond, 2003: 167): “*Yaklaşık 100 yıldır siyaset bilimciler partizan oluşumların özünü anlayabilmek adına siyasi parti tipolojileri ve modelleri geliştiriyorlar. Sonuç olarak günümüzde literatür çok zenginleşmiş olsa da biz mevcut siyasi parti modellerinin günümüzdeki çeşitliliği açıklamakta yeterli olduğunu düşünmüyoruz.*” Bu eksikliği gidermek için a) partinin organizasyonunun doğası b) programcı ve c) çoğulcu ve hoşgörülü doğası şeklinde kriterler çerçevesinde bir tipoloji haritası hazırlayan düşünürler, adaylık süreci, seçim seferberliği, mesele oluşturma (Issue structuring), sosyal temsil, çıkar birleşimi, devletin oluşumu ve korunması ve sosyal entegrasyon gibi fonksiyonların siyasi partilerin sınıflandırılmasında önemli olduğunu ifade ederler. Bu fonksiyonları yerine getirme durumuna göre 15 çeşit siyasal partinin varlığından bahseden Gunther ve Diamond, bu partilerin 5 ana kategoride incelenebileceğini düşünürler. Bu kategoriler elit partiler (müşteri partileri), kitle partileri (sınıf kitle partileri, Leninist partiler, çoğulcu milliyetçi partiler, aşırı milliyetçi partiler, mezhepsel partiler, radikal dinci partiler), etnisite temelli partiler (etnik parti, kongre parti), seçim partileri (catch-all parti, programlı parti, personel parti) ve hareket partileridir (sol libertarian ve post endüstriyel aşırı sağ) (Gunther ve Diamond, 2003).¹⁵

Bu şekilde yapılan tipolojide parti ile toplumsal hareketler arasındaki bağı kurmak gerekirse müşteri (clientalist) partileri sadakat ve çıkarı ön planda tutarlarken, kitle partilerinin organizasyon gücü çok daha fazla olduğundan insanların hayatında partinin rolü çok daha fazla olur. Ama diğer taraftan catch-all partilerin tek amacı seçimi kazanmak olduğundan ideolojik bağları zayıf ama strateji güçleri çok gelişmiş olur tıpkı kişiselleşmiş (personalistic) partilerin liderlik karizmasını seçim stratejisi olarak kullanmasına rağmen ideolojilerinin zayıf olması gibi. Dolayısıyla partilerin bu zayıflık veya bağlılıkları üzerinden seçmenleriyle aralarında kurduğu ilişkinin değişeceğini söyleyen Gunther ve Diamond klasik söylemin ekonomik ve kültürel bağlamından uzaklaşarak, daha katmanlı bir ilişkiler ağını gözler önüne sermektedirler.

Sartori’nin ifade ettiği gibi fonksiyonel olarak hareketler ile ilişki kuran partiler, Peter Mair için ayrımlar (cleavage) üzerinden kendini tanımlar. Zira Mair için ayrımların demokratik yorumlanması/dile getirilmesi olarak tanımlanabilecek olan şey, modern demokrasilerde farklı gruplar arası olan ayrımların siyasi partiler tarafından dile getirilmesidir (Mair, 2006). Diğer bir ifadeyle, sosyal hareketler kendilerini siyasi partilerle ayrımlar (hoşnutsuzluklar) siyasi arenada dile getirildiği ölçüde kurarlar diyerek düşünür, klasik söylemin salt ekonomik ve kültürel

¹⁵ Söz konusu fonksiyonların tamamı için 2001 yılında aynı düşünürlerin kaleme aldığı makaleden faydalanılmıştır.

açıklamalarının dışına çıkar ve sosyal hareket-siyasal parti ilişkilerini bir bütünlük temelinde ve sosyolojik bir yaklaşımla ele alır.¹⁶

Ayrımlar üzerinde partilerin tipolojik tanımlarını yapmaya girişen Mair, bu noktada ayrımların sosyal bölünme, kolektif kimlik oluşumu ve organizasyonel söylem şeklinde ifade edilebilecek 3 karakteristiğinin olduğunu söyler ve bu ayrımlar üzerinden partilerin sosyal hareketlerle olan ilişkisinin tanımlanması gerektiğini belirtir (Mair, 2006: 373). Fakat 20.yüzyılın başında daha belirgin ve yapısal olan ayrımlar, son dönemde daha değer temelli bir hal almaya başlayınca tercihlerin daha az tahmin edilebilir olmasından dolayı partiler ile sosyal hareketler arasındaki ilişki belli oranda değişim göstermekte ve muğlaklaşan ayrımlar dolayısıyla insanların partiler arasında geçişinin daha sık görülür bir fenomen olduğu anlaşılmaktadır (Mair, 2006: 374).

Sadece Mair değil, Lipset ve Rokkan da söz konusu ayrımların parti-sosyal hareket ilişkilerinde önemli yer tuttuğunu ifade etmiştir. Partileri çatışma ve entegrasyon sahası olarak tanımlayan iki düşünür, ulusal düzeyde bir ayrımların kaçınılmaz olduğunu ve hatta bunların gerektiğinde zıtlıklar oluşturmasının önemine dikkat çekmişlerdir (Lipset ve Rokkan, 1967: 3-5).¹⁷ Bölgesel-kültürel ve işlevsel tezahürleri olan ayrımların zamanla önemini kazanması/kaybetmesi olası olmakla birlikte sistemden tamamen kaldırılamayacağını iddia ederler zira ilişkinin temeli bu ayrımlardır (Lipset ve Rokkan, 1967: 9-13).

3.2. Geleceğe Dair Senaryolar

Makalenin kapsamı 19 ve 20.yüzyılları içermesine karşın özellikle son dönemde tartışılmaya başlanılan “*partilerin sonu*” argümanının en azından akılda tutulmasının gerekli olduğunu düşünmekteyim. Diğer bir ifadeyle, 68 Hareketi olarak bilinen ve klasik söylemlerin ötesine geçen Yeni Sosyal Hareketler kendilerinin partiler aracılığıyla temsil edilemeyeceğini fark ederek, bağımsız bir konum elde etmeleri ile birlikte temsil krizi durumunu ortaya koymuştur. Bu kopuş klasik dönemde insanları devlete karşı koruma vazifesi ile donanmış olan partilerin, kliyental ve patronaj ilişkilere girmeleri ile daha da derinleşmiş ve sonucunda da sivil toplum ile partiler arasındaki kapanması imkansız bir güvensizliğin oluştuğu ifade edilmektedir. Değerlendirmelerini bu yönde geliştirmiş olan Dogan’ın ifadesiyle (2005: 13): “*Söz konusu güvensizlik geçici olmayan yani kronik hale gelmiş ve yapısal bir boyut kazanmış bir fenomendir. İdeolojik olmaktan ziyade pragmatik gerekçelere dayanan bu güvensizlik sadece belli yerlerde görülen değil uluslararası bir boyut kazanmıştır.*”

Temsil krizi neticesinde yukarıda da ifade edildiği gibi partiler daha fazla kliyental ve patronaj ilişki ağlarının içerisinde hareket etmeye başlamış ve bu da siyasetin koltuğunda ticaretin oturmasına yol açmıştır. Fakat bütün bunlara karşın insanların partilerle olan bağlarının kopmasının tek gerekçesi, partilerin temsil krizi içerisine girmesi midir? Diğer bir ifadeyle, partilerin söylemlerinde kendilerini bulamamış insanların küskünlüğü müdür, insanların partilerden uzaklaşmasına sebep olan.

Temsil krizinin bir çıkış noktası ve hatta bir dönüm noktası olduğunu düşünüyor olmama karşın, insanların partilerden uzaklaşmasında teknolojik ilerlemelerin de değerlendirmeye alınması gerektiğine inanmaktayım. Bu çerçevede, teknolojik imkânlar sayesinde hiyerarşik bir yapı altına girmeden kendi oluşturdukları alan içerisinde kendisine dikte edilen zamanın dışına

¹⁶ Bu konuda “*Ayrışma parti, parti ayrışma demektir. Zaten ayrışma temsilini bulamadığı zaman politik olamaz ama partiler temsil ettikleri ayrışmalardan uzaklaştukları zaman meşruyetlerini kaybederler ve bu anlamda üye kaybeden partiler devlete yanaşmak ve hatta iç içe geçmek durumunda kalırlar ki bu da siyasetin sonu anlamına gelir.*” şeklinde bir çıkarım yapmanın çok da yanlış olmayacağını düşünmekteyim.

¹⁷ Burada Ernesto Laclau (2005) “*talebin hegemonik olması*” ve Jacques Ranciere’in (2005) “*kelimeleri kendinin kılmak*” şeklinde açıklanabilecek bir siyasetten bahsettikleri düşünülebilir. Yani ayrıma konu olan hangi tanım artiküle olursa o hegemonik olur.

ıkma imkânına sahip olan insan, neden kendini özgürlüğünden mahrum edecek bir yapının altına girmek istesin ki? Krastev'in (2017: 91) ifade etmeye çalıştığı gibi eğer piyasa ve internet insanların seçme şansını artırmak için güçlü araçlar haline gelmiş ve insanların kendi doğal tercihlerini tatmin edebiliyorlarsa, neden farklı yollar arayışında bulunulsun ki?

Bu durumun sosyal hareketlerin kendisinde de dönüştürücü bir etki yaratma ihtimalini düşünmek gerekmele birlikte yine de asıl darbeyi siyasal partilere vurduğunu görebilmekteyiz. Duyguların ve umutların yeni dönemde sosyal hareketlerin oluşumundaki etkisi ve buna 21.yüzyılın teknolojik gelişmelerinin katkısıyla 'her yerde hareket' gibi bir düsturla yaklaşıması kaçınılmazdır ki bu da sosyal hareketlerin organizasyon yapısında bir değişim yaşanmasının gerektiren bir olgudur. Fakat söz konusu 'her yerde hareket' düsturunun aynı zamanda 'her yerde siyaset' gibi bir çağrışım yaptığı görüldüğünde, yeni dönemin siyaset üzerindeki etkisinin sosyal hareketler üzerindeki etkisinden daha fazla olacağı tahmin edilebilmektedir.

Sonuç olarak geleceğe dair bir senaryo çizildiğinde, insanların (ki burada özellikle Z Kuşaağı olarak bilinen ve yapılan çalışmalar neticesinde siyaset ile arasında derin bir fark oluşmuş olan kuşaağın) siyasal partilerden uzaklaşmasının daha da artacak olması ve dünyada seçimlere katılım oranlarının daha da düşmesi senaryosu ile karşılaşmak oldukça mümkündür. Diğer bir ifadeyle, ihtiyaçlarını karşılamak veya haklarını aramak için partilerden temsil isteği kalmayan ve söz konusu oluşumu kendisi sağlama imkânına sahip olan bireyler, temsili demokrasinin aracı olan partileri aradan çıkartarak, doğrudan demokrasiye yoluna girebilirler.

4. SONUÇ VE DEğERLENDİRME

19.yüzyıldan 20.yüzyıla geçilen süreçte siyasal partiler sosyal hareketlerin kurumsal hali olarak adlandırılırken sosyal hareket ile siyasal partiler arasında daha çok ekonomik ve kültürel ilişkiler kuruluyor ve insanlar (sosyal hareket katılımcıları) partileri ve dolayısıyla seçimleri seslerini duyurabilecekleri, taleplerini kabul ettirebilecekleri bir aracı kurum olarak görüyor. Bu çerçevede incelendiğinde de partilere bağlılık üst düzeylerde ilerliyordu. 20.yüzyılın sonlarına doğru özellikle 1968 hareketlerinin dönüştürücü etkisiyle birlikte klasik çağın ekonomik determinist yaklaşımından sıyrılan sosyal hareketler birikimlerini (repertuarlarını) genişleterek feminizm, siyahilik ve çevre gibi çeşitli konularda da taleplerin olduğunu siyasilere anlatmaya başladılar.¹⁸ Yani klasik dönemde işçiler üzerinden yaptıkları politikalar sayesinde elde ettikleri kazanımlardan oldukça mutlu olan partiler yeni döneme girildiğinde temsil sorunuyla karşı karşıya kaldılar (Arrighi, Hopkins ve Wallerstein, 2004).¹⁹ Söz konusu bu *temsil sorununu* aşamamasından dolayı partilere olan inancın kaybedildiği ve üyeliklerin de buna paralel olarak düştüğü çeşitli çalışmalarda dile getirilmektedir (Norris, 2007).

İşte bu temsil sorunu ve devamında üyelerinden finans sağlayamayan partiler Katz ve Mair'in ifade ettikleri gibi kartel parti oluşum sürecine girmişlerdir. "Karteller gibi hareket ederek devletin imkânlarıyla siyasi rekabeti kısıtlayan ve kendi başarılarını garantiye alan oluşumlara verilen isim" olarak tanımladıkları kartel partinin en karakteristik özelliği olarak devlet sübvansiyonlarını (ve bu durumla devlete yaklaşan partiler) gösteren Katz ve Mair bu noktada kitle ile arası açılan partilerin geleneksel görevlerinden (devlet ile halk arasında tampon) uzaklaşacağını ve bunun da siyasi temsil sorununu daha da derinleştirebileceğini iddia etmektedirler (Katz ve Mair, 2009).

¹⁸ Bu dönem sivil haklar, ifade özgürlüğü, kadın hakları, çevre hareketleri, barış hareketleri gibi çeşitlilikleri dolayısıyla ve modernleşmenin farklı unsurlarının neden olduğu sorun ve bunalımlar karşısında çeşitli amaç ve aktörlerle ortaya çıkması hasebiyle "yeni toplumsal hareketler" olarak kavramsallaştırılmıştır (Demiroğlu, 2014).

¹⁹ Söz konusu dönemde 'Refah Devlet' politikalarıyla çehresi değişen ve bir nevi küçük burjuva konumuna gelerek hayattan beklentilerini farklı noktalara kanalize ermiş olan işçi sınıfını da unutmamak gerekmektedir ki bu durum akıllara İkinci Endüstri Devrimi döneminde (1880-1914) elde ettiği bazı haklarla bilincini kaybetmeye dönük olan bölgeci (sectional) işçi hareketlerini getirmelidir (Mann, 1993: 600).

Partilere olan bağlılık azalırken diğer taraftan parti dışı oluşumların da önü açılıyor şeklinde tezini ortaya koyan Norris'e destek Katz ve Mair ikilisinden geliyor ve bu düşünürler řu ifadelere yer veriyor (Katz & Mair, 2009): "Bu anlamda kendilerini partizan şeklinde pejoratif bir tanımla karşı karşıya bulmak istemeyen insanlar parti ötesi oluşumlara (NGO, ağlar vb.) yönelirler ki çatışma kontrol altına alınabilsin ve değerleri paylaşılabilsin." Bu oluşumlara katılımın en önemli faktörlerinden biri ise sosyal kapital denilen sosyal bağlar ve paylaşılan normlardır (Norris, 2007).

"Yeni yüzyılda insanları etkileyen başka bir faktör daha var mı?" tarzında bir soruyu yönelttiğimizde, diğer bir ifadeyle, insanların partilere olan bağlılıklarının azalmasında ve dolayısıyla seçimlere katılım oranlarında düşüş yaşanmasının altında başka bir gerekçenin olup olmadığına dair bir inceleme yapıldığında karşımıza son dönemde çok daha fazla aşına olduğumuz bir ibare çıkmaktadır: Teknolojik gelişmeler. Yeni yüzyıla dair yapılan değerlendirmelerde yaşadığımız yüzyılın bir "uzay çağı" olduğu ve bu anlamda da insanların ellerindeki imkanlarla "bireysel" olarak dahi uzaya çıkabilecekleri konuşulmaktadır. Bu çerçevede okumalar yapıldığında ve düşün dünyamızı bu ufuklara taşıdığımızda kendi kendimize sormamız gereken başka bir soru daha ortaya çıkıyor: "Uzay gibi sonsuz büyüklükte (ama daha da önemlisi soyut) bir varlığa erişme imkânına inanmaya başlayan insanlar taleplerini dile getirmek için neden bir siyasal partiye ihtiyaç duysun ki?" Demeye çalıştığım şey, internet sayesinde hiyerarşik bir yapı altına girmeden oluşturduğu kendi alanı içerisinde kendisine dikte edilen zamanın dışına çıkma imkânına sahip (Castells, 2015) olan insan neden kendini özgürlüğünden mahrum edecek bir yapının altına girmek istesin ki?

KAYNAKÇA

- ARRIGHI, G., HOPKINS, T. K., & WALLERSTEIN, I. (2004). *Sistem Karşıtı Hareketler*. (C. Kanat, B. Somay, & S. Sökmen, ev.) Ankara: Metis Yayıncılık.
- BON, G. L. (2009). *The Crowd A Study of the Popular Mind*. Floating Press.
- BURNS, E. M. (1984). *ağdaş Siyasal Düşünceler 1850-1950*. (A. şenel, ev.) Ankara: Birey ve Toplum Yayınları.
- CASTELLS, M. (2015). *Networks of Outrage and Hope: Social Movements in the Internet Age*. Cambridge: Polity Press.
- CHRISTIANSEN, J. (2009). *Four Stages of Social Movements*. Haziran 11, 2017 tarihinde <https://www.ebscohost.com>: <https://www.ebscohost.com/uploads/imported/thisTopic-dbTopic-1248.pdf> adresinden alındı
- CISAR, O. (2015). Social Movements in Political Science. *The Oxford Handbook of Social Movements* (s. 50-68). içinde Oxford: Oxford University Press.
- DELLA PORTA, D., & DIANI, M. (2006). *Social movements: An Introduction (2nd Edition)*. Malden: Blackwell Publishing.
- DEMİROğLU, E. T. (2014, Mart). Yeni Toplumsal Hareketler: Bir Literatür Taraması. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 2(1), 133-144. Haziran 10, 2017 tarihinde <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/1169> adresinden alındı
- DOGAN, M. (2005). Introduction: Political Mistrust as a Worldwide Phenomenon (1-10); Erosion of Confidence in Thirty European Democracies (11-55). M. Dogan (Dü.) içinde, *Political Mistrust and the Discrediting of Politicians* (s. 1-55). Leiden: Koninklijke Brill NV.

- EDER, K. (2015). Social Movements in Social Theory. D. Della Porta, & M. Diani (Dü) içinde, *The Oxford Handbook of Social Movements* (s. 31-50). Oxford: Oxford University Press.
- ERDEM, . (2012). Pratikte ve Teoride Siyasi Partiler ve Parti Sistemleri. Ü. Özdağ (Dü.) içinde, *21.Yüzyılda Prens: Devlet ve Siyaset Yönetimi* (s. 241-279). Ankara: Kripto .
- ERDEM, T. (2016). *Sosyoloji Notları* (2 b.). Ankara: Otorite.
- FUKUYAMA, F. (2014). Political Order and Political Decay: From the Industrial Revolution to the Globalization of Democracy.
- GIDDENS, A. (2012). *Sosyoloji*. (C. Güzel, Dü.) İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- GOLDSTONE, J. A. (2003). Bridging Institutionalized and Noninstitutionalized Politics. J. A. Goldstone (Dü.) içinde, *States, Parties and Social Movements* (s. 1-23). Cambridge: Cambridge University Press.
- GUNTHER, R., & DIAMOND, L. (2003). Species of Political Parties: A New Typology. *Party Politics*, 9(2), 167-199.
- KATZ, R., & MAIR, P. (2009, December). The Cartel Party Thesis: A Restatement. *Perspectives on Politics*, 7(4), 753-766.
- KITSCHOLT, H. (2006). Movement Parties. R. S. Katz, & W. Crotty (Dü) içinde, *The oxford Handbook of Party Politics* (s. 278-290). Oxford: Oxford University Press.
- KRASTEV, I. (2017). oğunlukçu Gelecekler. H. Geiselberger (Dü.) içinde, *Büyük Gerileme* (M. Şahin, A. Biçen, A. N. Bingöl, & O. Kılıç, Çev., s. 87-101). İstanbul: Metis Yayınları.
- LACLAU, E. (2005). *On Populist Reason*. London: Verso.
- LIPSET, S. M., & ROKKAN, S. (1967). Cleavage Structures, Party Systems and Voter Alignment: An Introduction. 1-65. Haziran 11, 2017 tarihinde <http://www.u.arizona.edu/~mishler/LipsetRokkan.pdf> adresinden alındı
- MAIR, P. (2006). Cleavages. R. S. Katz, & W. Crotty (Dü) içinde, *Handbook of Party Politics* (s. 371-375). SAGE.
- MANN, M. (1993). *The Sources of Social Power*. New York: Cambridge University Press.
- MOORE, B. (1989). *Diktatörlüğün ve Demokrasinin Toplumsal Kökenleri*. (Ş. Tekeli ve A. Şenel, Çev). Ankara: V Yayınlan.
- NORRIS, P. (2007). Political Activism: New Challenges, New Activities. C. Boix, & S. Stokes (Dü) içinde, *The Oxford Handbook of Comparative Politics* (s. 608-649). Oxford University Press.
- RANCIERE, J. (2005). *Uyuşmazlık: Politika ve Felsefe*. (H. Hünler, Çev.) İzmir: Aralık Yayınları.
- SARTORI, G. (2005). Party Types, Organisation and Functions. *West European Politics*, 28:1, 5-32.
- THOMPSON, E. P. (1971). Moral Economy of the English Crowd in the 18th Century. *The Past and Present Society*(50), 76-136.

TILLY, C. (2003). Agendas for Studenst of Social Movements. J. A. Goldstone (Dü.) içinde, *States, Parties, and Social Movements* (s. 246-256). Cambridge: Cambridge University Press.

TILLY, C. (2004). *Social Movements 1768-2004*. London: Paradigm Publishers.